

Ko e fakaaaoao pe houtamakí ko e fai ha anga 'oku anga kovi mo fakamamahi ki ha taha 'i ha founa 'e manavahē mo lotomo'ua ai. 'E lava ke hoko ia 'i ha feitu'u pe, pea kekehehe mo e founa 'oku fakahoko 'aki, hangē ko hono tufaki holo ha ngaahi talanoa faka'aluma, tufaki holo ha 'ū 'ota ta'etaau, pe ko hano fakamanamana'i ha taha.

'Oku 'ikai 'aupito ko hao fo'ui kapau 'oku fakamamahi'i koe, pea 'oku mātu'aki totonus ke 'oua 'e tokai'. Manatu'i e malava ke hoko eni ki ha taha 'o 'ikai ko koe pē. 'E lava ke ke a'utonu ki ha taha falala'anga ke ne tokonia koe 'i he taimi 'oku ke faingata'a'ia aí.

Ko e hā ha'a ku me'a 'e fai kapau 'oku fakamamahi'i au?

1. **Mokomoko pe mo fakakaukau lelei kimu'a pea ke toki fai ha me'a.** 'Oua na'a ke feinga ke sāuni pe ke mo fakamaau mo e tokotaha houtamakí he taimi 'oku ke 'ita ai - he 'e lava ke fakalalahi 'o toe kovi ange. Faka'ata'atā ho'o fakakaukau mo tuku ha kī'i taimi ke ke vakai'i fakalelei 'a e tu'utu'uni fakapotopoto taha fekau'aki mo e tokotaha te ke kumi tokoni ki aí mo e me'a te ke fakahā ki ai.
2. **Tala ki ha taha 'oku ke falala ki ai.** Rui tokoni mo kumi fale'i ki hao maheni ofi, ha taha mēmipa ho fāmili, ha taki lotu pe ha faiako.
3. 'Oua na'a ke papā'ivalea ke ke fe'iloaki tokotaha mo ha taha 'oku ne fakamanamana'i pe fakailifia'i koe.
4. **Talaki ke 'ilolahia tō'onga 'oku ta'efe'unga.** 'Oku meimeei ko e peletifoomu kotoa 'i he 'initaneti 'oku 'i ai 'enau ngaahi tu'utu'uni ke ta'ofi 'aki e houtamakí. Kapau 'oku fakamamahi'i koe 'e ha taha 'i he 'initaneti, lipooti ia ki he peletifoomu (platforms) 'oku hoko ai. Ke fakahinohino 'a hono lipooti ha tō'onga fakaaaoao mo ha houtamakí 'i he Facebook, vakai ki he 'enau [Help Centre](#).

'E lava ke ke lau 'a e tu'utu'uni [Community Standards 'a e Facebook](#) ke ke 'ilo ai 'a e me'a 'oku ngofua pe 'ikai ngofua 'i he peletifoomu ko ia.

Teu tokoni fēfē ki ha'a ku maheni 'oku fakamamahi'i pehē?

1. Talaange ki ai 'oku 'ikai li'ekina ia he 'oku ke 'i ai tonu ke fai ha tokoni.
 2. Vahe'i ha taimi ke feohi mo ia ke ne ongo'i 'oku tokonia ia.
 3. Fakamanatu ki ai na'e 'ikai ke ne fai 'e ia ha me'a ke ne fakatupu 'a hono pehē'i iá pea 'oku 'ikai ha totonus ia ha taha ke ne fakamamahi'i ia.
 4. Fakamanatu ki ai kapau ko hono fakamamahi'i iá 'oku hoko 'i he 'initaneti 'e lava ke ne lipooti ia ki he peletifoomu pe 'ū peletifoomu 'oku hoko ai. Ke tānaki atu e fakamatala fekau'aki mo hono lipooti ha houtamakí 'i he Facebook, vakai ki he 'enau senitā [Help Centre](#).
- 'E tokoni ha'a ne lau 'a e tu'utu'uni [Community Standards 'a e Facebook](#) ke ne 'ilo ai 'a e me'a 'oku ngofua pe 'ikai ngofua 'i he peletifoomu ko ia.
5. Fakalotolahi'i ia ke 'oua 'e nofo tokotaha mo e tokotaha 'oku ne fakamamahi'i ia.
 6. Tokoni ki ai ke ta'ota'ofi mei ha'a ne fakafetau ki he tokotaha 'oku ne fakamamahi'i ia he 'e toe fakalalahi ange me'a 'e hōkō.
 7. 'Oua leva ha'o taukave'i 'a ho kaungāme'a ka ke tali ke ne toki kole atu ke fai ia.
 8. Fakapapau'i 'oku ke toutou 'a'ahi ki ai 'i ha ngaahi 'aho ke ne 'ilo pe 'oku fai e tokanga atu ki ai.

Fēfē kapau 'e ui au 'e ha taha ko e tokotaha fakaaaoao mo houtamaki?

'Oku 'ikai 'aupito ko ha me'a 'oku sai hano fakamamahi'i ha taha. Tatau ai pe pe ko e hā e lea pe me'a ne fai atu kiate koe 'e ha taha, ko ho'o fakafeohi ki he tokotaha ko iá, ko e me'a pe ia 'a 'au. 'Oku 'ikai lava ke tau tala ma'u pē 'a e me'a 'e fakatupu lotomamahi ki ha taha, ko ia 'oku tonu ke ke manatu'i ma'u ia.

Kapau te ke 'ilo 'oku loto mamahi atu ha taha tupunga mei ha me'a na'a ke lea 'aki pe fai ki ai, 'oku mahu'inga ke ke kole fakamolemole ki ai. Kapau 'oku ke manavasi'i pe faingata'a'ia ke kole fakamolemole pe fakalelei 'aki ha vākuo maumau, fakalea ki ha taha lahi mo falala'anga ange pe ko hao kaungāme'a ke ne fale'i koe. Kapau 'oku 'ikai ke mahino kiate koe 'a e 'uhinga 'oku lotomamahi ai 'i ha lea na'a ke fai, kole fakamolemole pē mo 'eke ki ai hono 'uhingā. Talaange ke ne 'ilo te ke toe tokanga ange ki ho'o leá ke 'oua na'a toe hoko ha me'a pehē 'a mui.

Ki ha fakamatala lahi ange fekau'aki mo e fakamamahi 'e malava ke tokoni atu e fanga ki'i ma'u'anga fakahinohino 'aonga ko eni:

facebook.com/Bullying_Teens_Safety

[getsafeonline.org: Protecting Yourself](http://getsafeonline.org/)

[netsafe.org: Bullying and Abuse](http://netsafe.org/Bullying_and_Abuse)

Save the Children

#KoeTangata'i-opeAu